

lirttiğine göre Cemâlî, Bâbünnasr'ın dışına gömülmüştür. Nitekim orada hâlâ bir Fâtımî türbesi mevcut olup *Description de l'Egypte*'teki bir haritada da (bk. D. Behrens-Abouseif, s. 66) "Şeyh Bedr Şapeli" (mescid-meshed) olarak gösterilmektedir. Bedr el-Cemâlî Kahire'yi tahkim eden bir kumandandı; şehrin surlarının ayakta kalan kısımları ve üç kapısı onun bu yöndeki başarısının delilidir.

Meshedin mimari özellikleri, daha sonra Fustat Mezarlığı'nda Hz. Peygamber ailesinden bazı kişiler adına yapılmış olan Fâtımî anıt yapılarına benzemektedir. Cüyüşî Camii, o dönemde inşa edilen diğer meshedler arasında ayakta kalabilen en iyi durumdaki eserdir; Osmanlı döneminde de tekke olarak kullanılmıştır. Cami bir avlu çevresine kurulmuş küçük bir yapıdır. İbadet mekânı ile aynı doğrultuda bulunan ve taçkapı karakteri taşımayan, minarenin altında sade görünümlü bir kapısı vardır. Minarenin iki tarafında ve yan kısımlarda odalar bulunmaktadır. Avlu cephesi, Fâtımî mimarisinde sıkça rastlanan üç kısımlı teriplemeye uygun olarak, iki çift sütun tarafından taşınan ve yanlardan iki küçük kemerle kuşatılan geniş bir omurga kemerle düzenlenmiştir. İbadet mekânı, basit köşe kemerlerine oturan bir kubbe ile örtülü mihrap önü bölümü dışında çapraz tonozlarla kapatılmıştır. Bu mekânın kuzeydoğusunda dışarı doğru çıkma yapan küçük bir kubbeli oda mevcuttur. Bu oda Creswell tarafından sonraki bir ilâve olarak kabul edilirken Ferid Şefîî odayı duvar örme tekniğine göre orijinal yapıya dahil etmektedir.

Mihrap, niş kemeri üstündeki dolgularda bulunan stuko oymalarla göz alıcı biçimde süslenmiştir. Yarım kubbede, ibadet mekânının diğer bölümlerinde de görülen XVIII. yüzyıl Osmanlı üslubunda bir tezyinat bulunmakta ve bir kitâbe bu süslemelerin 1144 (1731-32) yılında yapıldığını belirtmektedir. Kubbenin içi de stuko oymalarla süslenmiştir ve tepede "Muhammed" ve "Ali" ibarelerini ihtiva eden bir madalyon, eteklerde de bazı âyetlerin işlendiği bir yazı şeridi bulunmaktadır.

Minare, mihrap önündekini andıran bir kubbe ile örtülmüş iki katlı dört köşe bir kule şeklindedir ve bu haliyle IX. yüzyılda yapılmış olan Tunus'taki Kayrevan Ulucamii'nin minaresine benzemektedir. Minarenin en önemli özelliği, dikdörtgen gövdenin üst kenarında bulunan ve Mısır'da, bina üstünde kalabilmiş örneklerin en eskisini teşkil eden istaklitli kornişler. Binanın diğer bir özelliği de çatısının üzerinde kubbeye bakan güneydoğu tarafında, birer oyma mihrabı olan, genişlikleri 1 metreden daha az, köşke benzer iki küçük kubbeli odanın bulunmasıdır. Bu odalarda birer mihrabın yer alması, inzivâyâ çekilmek amacıyla halvethâne olarak tasarlandıklarını hatıra getirmektedir. Bu yapılarla onlardan uzakta bulunan minare, binanın aslında muhafızlar için inşa edilip cami biçiminde gizlenmiş bir gözetleme kulesi olarak yorumlanmasına da sebep olmuştur. O. Grabar'ın kabul gören yorumuna göre bu yapı Bedr el-Cemâlî'nin askerî başarılarına ithaf edilmiştir (*Ars Orientalis*, VI, 27 vd.). Yüsuf Râgib ise bu yorumu, caminin, Fâtımîler tarafından mezarlıklarda yapılmış pek çok özel dinî yapıdan biri olduğu görüşünü eklemektedir (*St. I*, LXV, 51 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

K. A. C. Creswell, *The Muslim Architecture of Egypt*, Oxford 1952-60, s. 155 vd.; Farid Şafîî, "The Mashhad al-Juyushi: Archeological Notes and Studies", *Studies in Islamic Art and Architecture in honor of Professor K. A. C. Creswell*, London 1965, s. 237 vd.; D. Behrens-Abouseif, *Islamic Architecture in Cairo, An Introduction*, Leiden 1989, s. 66-67; O. Grabar, "The Earliest Islamic Commemorative Structures", *Ars Orientalis*, VI, Washington 1966, s. 27 vd.; Yusuf Ragib, "Un Oratoire Fatimide au Mueset du Muqattam", *St. I*, LXV (1987), s. 51 vd.

DORIS BEHRENS-ABOUSEIF

CÜZ

(bk. CEVHER).

CÜZ

(الجزء)

Kur'an-ı Kerim'in
yirmi sayfadan oluşan
otuz bölümünden her biri
(bk. MUSHAF).

CÜZ

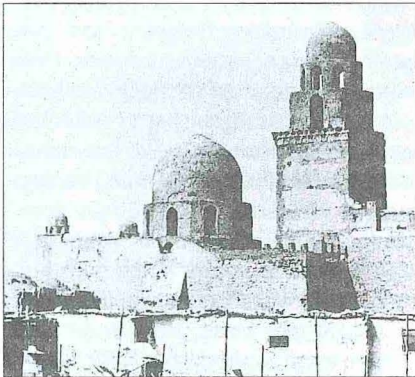
(الجزء)

Bir kişinin rivayet ettiği hadisleri
veya bir konuya dair rivayetleri
toplayan telif türüne verilen ad.

Sözlükte "bir nesnenin bir parçası, bir bölüğü" anlamında olup çoğulu *eczâdir*. Birkaç ciltten meydana gelen bir kitabın her cildine de bu anlamda cüz denmektedir. Hadis ilminde, bir sahâbînin veya daha sonraki nesilden birinin rivayet ettiği hadisleri ihtiva eden eserlere bu ad verilmiştir. Mâlik b. Enes'in âlî* rivayetlerini bir araya getiren Hişâm b. Ammâr'ın (ö. 245/859) *Cüz' fihi 'avâli ehadîsi Mâlik* adlı eseri (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 98/5) bu tür cüzlerdendir. "Bir kişinin tek bir kişi vasıtasıyla gelen rivayetleri" anlamında cüzden başka nüsha ve sahîfe terimlerinin de kullanıldığı, hatta Ya'lâ b. Ubâd el-Kilâbî'nin *Cüz' fi nüshati Ya'lâ*'sında olduğu üzere (Sezgin, I, 98) cüz ve nüsha kelimelerinin yan yana geldiği de görülmektedir.

Belli bir konuya dair rivayetleri ihtiva eden eserlere de cüz adı verilmiştir. Bazı kaynaklarda bu tür çalışmalar için Âcurî'nin (ö. 360/970), âhirette Allah Teâlâ'nın görüleceğine dair *Kitâbü'r-Rû'*ye adlı eseriyle (nşr. Muhammed Gıyâs el-Canbâz, Riyad 1405) Buhârî'nin *Ref'u'l-yedeyn fi's-şalât* (Kalkûta 1256) ve *Kitâbü'l-Kırâ'eti hâle'l-imâm* (Delhi 1256) adlı eserleri örnek olarak verilmektedir. Eserlerin adında "kitâb" kelimesinin bulunması, onların cüz olma özelliğini ortadan kaldırmamaktadır. Nitekim İbn Ebü'd-Dünyâ'nın *Cüz' fihi kitâbü's-şabr ve's-şevâbi 'aleyh* adlı eserinde (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3664) cüz ve kitâb kelimeleri bir arada zikredilmiştir. Cüzlerin belli konuları ihtiva etmesi şartı yoktur. Meselâ Süyûtî'nin *Cüz' fi tarîki hadîsi 'men hafîza 'alâ ümmeti erba'îne hadîsen* adlı çalışmasında (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 988) bir hadisin tarihleri araştırıldığı gibi Ebü Abdullah İbn Mende'nin *Cüz' fi men 'âşe*

Cüyüşî Camii - Kahire / Mısır

CÜZ

mine's-ş-şahâbeti mi'e ve *işrîn* adlı cüzünde (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3767, vr. 135^a-136^a) 120 yıl yaşayan sahâbîler ele alınmaktadır. *Fevâid** kitapları ile vuhdâniyyât (tek râvîli hadisler), sünâiyyât (iki râvîli hadisler), uşâriyyât (on râvîli hadisler) kitapları, kırk hadisler, 100 hadis ve 200 hadisten meydana gelen çalışmalar hep cüz olarak kabul edilmiştir.

Cüzlerin hacmi hakkında kesin bir şey söylemek oldukça güçtür. Yaygın olan anlayışa göre Kur'an-ı Kerim'in yirmi sayfasına bir cüz denilmesinden hareketle bir cüzün yirmi sayfa yani on varak olabileceğini söylemek mümkündür. Ancak Zehebî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'in biyografisini verirken (*A'lamü'n-nübelâ*, XX, 558-559) onun *Târîhu Medîneti Dimaşk* adlı eserinin 800 cüzden meydana geldiğini belirtmekte ve, "Bir cüz yirmi varak olduğuna göre bu eser 16.000 varaktan ibarettir" demektedir. Buna göre İbn Asâkir'in seksen ciltlik bu dev eserinin her bir cildi on cüzden oluşmaktadır. Yirmi varakın bir cüz kabul edilmesi durumunda cüzün yaklaşık bir fasilâ karşılığı olduğu söylenebilir.

Cüzlerin hacmi hususundaki tereddüdün sebebi, günümüze ulaşan muhtelif eserlerin hacmi hakkında cüz hesabıyla verilen ölçülerin birbirinden farklı olmasıdır. Hadis hâfızı Ebû Abdullah Muhammed b. Müseyyeb el-Ergyânî (ö. 315/927), Mısır'da hadis tahsil ederken koltuğunun altında 100 cüzle dolaştığını, her cüzde de 1000 hadis bulunduğunu söylemektedir. Bu ifadeyi değerlendiren Zehebî, "Demek ki Ergyânî'nin yazısı çok inceymiş, yoksa normal bir hatla yazılan 1000 hadis bir cilt tutar (tamamı 100 cilt); koltuk altında ise dört cilt bile güçlükle taşınabilir" demektedir. Yine Zehebî'nin Ebû Abdullah Hâkim'den rivayet ettiği bir haberde, Ergyânî'nin koltuğunda 100.000 hadis taşıdığı, bu hadislerin pek ince bir hatla yazılı olduğu, her bir cüzde 1000 hadis bulunduğu belirtilmek suretiyle bu bilgi doğrulanmaktadır. Buna göre bir cüzde 1000 hadisin bulunması, öte yandan Hatîb el-Bağdâdî'nin üç cüzden ibaret olduğu belirtilen (Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XVIII, 289) *Şerefü aşhâbi'l-hadîs*'inin sadece 334 rivayeti ihtiva etmesi, cüzler için belli bir ölçü koymayı güçleştirmektedir. Ahmed b. Hanbel'in, satırları oldukça sık bir dizgiyle altı cilt halinde basılan *el-Müsned*'inin 127 cüz (İbn Hayr, s. 139), İbn Adî'nin on iki cilt olduğu söylenen, fakat yedi cilt olarak yayımlanan *el-Kâmil*'inin

altmış cüz (Kettânî, s. 145), Hatîb el-Bağdâdî'nin on dört cilt halinde basılan *Târîhu Bağdâd*'inin 106 cüz (Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XVIII, 289) olması da bunu göstermektedir.

Cüzlerin asgari bir ölçüsü de bulunmaktadır. Yahyâ b. Maîn'in *Cüz' min târîhi Ebî Sa'îd Hâşim b. Merşed e't-Taberânî 'an Yahyâ b. Ma'în fi't-ta'dîl* adlı cüzü ile (TSMK, III. Ahmed, nr. 624/10, vr. 86^a-87^b) Zeynüddin el-İrâkî'nin *Cüz' fi mâ vaqa'a fi Müsnedi'l-İmâm Hanbel mine'l-mevzû'ât* adlı çalışması (Koca Râgıp Paşa Ktp., nr. 1470, vr. 157-158) birer varak, Saîd b. Mansûr'un râvîlere dair cüzü (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 83, vr. 19^a-25^b) altı varak, Nesâfî'nin *Cüz' min hadîs 'anî'n-nebî* adlı cüzü (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 107, vr. 310^a-321^a) on bir varak hacmindedir (ayrıca bk. Sezgin, I, İndeks).

Birkaç cüzden meydana gelen bazı çalışmalar eczâ kelimesiyle adlandırılmıştır. Ebû Abdullah Kâsım b. Fazl es-Sekafî'nin (ö. 489/1096) on cüzden meydana gelen *el-Eczâ'ü's-Şekâfiyyât*'i, Ebû'l-Hasan el-Hilefî'nin (ö. 492/1099) yirmi cüzden meydana gelen *el-Eczâ'ü'l-Hile'îyyât*'i, Ebû Tâhir es-Silefî'nin (ö. 576/1180) 100 cüzü aşkın olduğu söylenen *el-Eczâ'ü's-Silefiyyât*'i bunlardan birkaçı olup Kâtib Çelebi ile Kettânî tesbit ettikleri muhtelif cüzlerin uzun birer listesi vermişlerdir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hayr, *Fehrese*, s. 139; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 789-790; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, XIV, 425; XVIII, 289; XX, 558-559; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), II, 116, ayrıca bk. nâşirin dipnotu, I, 40; *Keşfü'z-zunûn*, I, 583-590; Sıddîk Hasan Han, *el-Hıttâ ft zikri's-şahâbi's-sitte*, Beyrut 1405/1985, s. 68-69; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetraf*, s. 86-94, 145; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuhfetü'l-ahevzî*, Kahire 1386/1967, I, 67, 104-105; Sıddîkî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, s. 36; Sezgin, GAS, I, 98, 107, ayrıca bk. İndeks.

M. YAŞAR KANDEMİR

CÜZÂF

(الجزاف)

Götürü usulle satış
anlamında kullanılan fıkıh terimi.

Farsça *güzâf* (faydasız söz; hadsiz, hesapsız) kelimesinin Arapçalaşmış şekli olan *cüzâf* (cezâf, cizâf) "bir şeyi tartmadan, saymadan veya ölçmeden satmak yahut satın almak" demektir. Bu anlamda *mücâzeffe* de kullanılır.

İslâm hukukunda satılan malın (mebî) miktarının belirlenmesi esas olmakla birlikte ihtiyaç sebebiyle bu kurala bir istisna getirilmiş ve ölçülüp tartılmak veya sayılmak suretiyle miktarları belirlenmemiş malların muayyen şartlar çerçevesinde tahminle, yani götürü (kabâle, kabala) usulle satışına izin verilmiştir. Şâfiîler'de mekruh olduğuna dair bir görüş bulunmakla birlikte bu usulle yapılan satış hukukçular genel olarak geçerli kabul etmektedirler. Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisleri de bu tür alışverişin zaruret sebebiyle câiz olduğu şeklinde yorumlanmıştır (ilgili hadisler için bk. Buhârî, "Büyû", 54, 56; Müslim, "Büyû", 34, 37, 38, "Müsâkât", 15).

Götürü usulü satışta malın satış anında hazır bulunması, miktarının ise taraflarca bilinmeyip tahminen belirlenmesi gerekir. Taraflardan birinin miktarı bilip gizlemesi durumunda bu malın götürü usulle satışı Mâlikî ve Hanbelîler'e göre mümkün değildir. Çünkü genel kurala aykırı olan bu satış zaruret sebebiyle geçerli sayılmıştır, taraflardan birinin miktarı bilmesi halinde zaruret ortadan kalkmaktadır. Ayrıca bu durumda miktarı bilmeyen kimsenin aldanma ihtimali vardır. Hanefîler'e ve Şâfiîler'deki hâkim görüşe göre ise taraflardan birinin miktarı bilmesi götürü satışın geçerliliğini ortadan kaldırmaz. Götürü usulle satışta malın tane ile (adedî), ölçekle (keylî) veya tartı ile (veznî) belirlenebilir türden olmasının bir önemi yoktur. Tanesi şu kadardan bir sürünün veya ölçeği şu kadardan bir yığının satımı gibi bir birim fiyatının belirlenip bir kûmenin satılması da Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed ile diğer üç mezhep hukukçularına göre geçerlidir. Ebû Hanîfe ise malın tamamına yönelik bir bilinmezlik olduğu gerekçesiyle bu tür satışların geçerli olmadığını söylemektedir.

Faize konu olan malların kendi cinsleriyle götürü olarak değişimi mümkün değildir. Zira ribevî malların kendi cinsleriyle değişiminde bunların eşit miktarlarda olması şart koşılmakta, farklı miktarlarda değişimi faiz kabul edilmektedir. Götürü usulü satışlarda malın tahmin edilen miktardan az ve çok olması mümkündür. Bu fazlalık faiz olacağından satış geçerli değildir. Bunun sonucu olarak altın ve gümüşün kendi cinsleri karşılığında götürü satışı geçerli olmaz. Fakat altının gümüşle değişiminde olduğu gibi farklı cinslerin birbiriyle götürü satışı geçerlidir (bk. FAİZ).